

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ УЧЕНИЦЬ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Олександр КОЧЕРГА, заступник директора Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат психологічних наук, доцент

Світ, у якому живуть дівчатка, має певні відмінності внаслідок їх сприйняття, особливостей та уподобань. Тому їхня модель світосприймання побудована як цілісність, їхні зусилля спрямовуються на створення автономності та захищеності свого світу від несприятливих обставин зовнішнього середовища.

У свідомості багатьох педагогів і батьків існує міф, ніби дівчаток легше виховувати, ніж хлопчиків. До цього часу вважається, що класи, де більше учениць, є завжди більш успішними і комфортними для роботи, а з дівчатками простіше знайти спільну мову та легко домовитись.

Проте життя показує, що згубні звички серед сучасних дівчат більш поширені, ніж серед хлопців. Вони починають випереджати їх у палінні, вживанні алкогольних напоїв і наркотичних засобів, проявах асоціальної поведінки. За усталеною традицією, дівчаток, як і раніше, намагаються готувати до ролі господині, привчати їх до так званих «жіночих справ», що свідчить про те, що негласне «другосортне» становище жінки в суспільній свідомості зберігається й досі.

Тим часом жінки нестримно рухаються вперед, дедалі частіше посідаючи провідні, так звані «чоловічі посади», освоюючи невластиві їм раніше спеціальності. Отже, на часі вже відмовитися від стереотипів минулого, не заважати дівчинці й жінці реалізовувати та розкривати свої можливості. А для цього педагогам, батькам – усім, хто причетний до виховання дітей, необхідно знати психофізіологічні особливості дівчаток та враховувати їх у виховному процесі, щоб на належному рівні підготувати їх до дорослого життя. Зрозуміло, що йдеться про критичне осмислення пропонованих порад і рекомендацій, адже діти різні. Тож слід пам'ятати про особистісно орієнтований підхід, а наведені факти ретельно осмислити перед тим, як починати діяти або робити певні висновки.

1. На крок попереду.

Дослідники вважають, що *жіноча стать орієнтована на збереження ознак розвитку, які бажано передати нащадкам, щоб вони були схожими на батьків*. Отже, головна її програма – **вижити**, тобто продовжити рід, зберігши все прогресивне, що допомагає поступові людини. І народна мудрість вбачає в жінці оберіг роду, що

спонукає до особливо шанобливого ставлення українців до жінки, матері.

Встановлено, що *дівчатка народжуються більш зрілими. Їхній організм більше підготовлений до життя та адаптації*, вони випереджають у розвитку хлопчиків на 3-4 тижні, завдяки чому швидше набувають корисних умінь та навичок. І це випередження в певні періоди життя може досягати кількох років. Вони раніше починають відчувати настрій батьків, активніше реагують на ласкаві звертання, оскільки краще зафіксують вирази обличчя, міміку та певні рухи дорослих, і навіть намагаються маніпулювати ними для реалізації своїх бажань.

У дівчаток до 13 років зберігається певна пластичність мозку, тобто у функціонуванні ділянок півкуль немає вираженої спеціалізації (вона з'являється пізніше). Це спонукає дівчаток до більш активного пошуку взаємодій з навколишнім світом. Можливо, саме з цим пов'язана краща адаптація їх і до школи, успішне входження в шкільне життя. Важливо не пропустити, не змарнувати цей благодатний час, особливо в набутті й створенні власних творчих моделей діяльності. Учителю і батьки не повинні забувати про надання допомоги дівчаткам у розкритті потенційних задатків, перетворивши їх у творчі здібності вже в період їх навчання в початковій школі. Ось чому вчителю важливо повторювати, нагадувати, уточнювати завдання або доручення, встановлювати рівень розуміння завдання, створювати умови для самостійного пошуку.

У дівчаток досить терпиме ставлення до форми і змісту навчальної роботи та більш вимогливе – до соціальних проявів (якщо підняла руку, то хоче, щоб її обов'язково спитали, ображається, якщо не вислухали). Їм дуже важливо, щоб їх не перебивали, уважно вислухали, не відволікаючись при цьому на інших дітей або якісь справи, їм важливо бути почутими. Ось чому варто не нехтувати запитаннями, які ставлять до педагога дівчатка після уроку або під час перерви. Важливо не просто переадресувати їх проблему, а спробувати разом знайти шлях її подолання.

Тим часом процес навчання потребує старанності, зосередження уваги, дисциплінованості з перших кроків. За психофізіологічними параметрами ці вимоги ближчі до *жіночих*. Саме тому

дівчатка-учениці спочатку досягають кращих успіхів у навчанні, ніж хлопчики. Спроби порівнювати їхні успіхи не є коректними. Тому необхідно уникати таких порівнянь і не намагатись виділяти улюбленців, які, на наш суб'єктивний погляд, завжди є найкращими просто тому, що нам подобаються.

Пам'ятаймо!

- дівчатка народжуються більш зрілими, як фізично, так і психічно, а отже, мають природний карт-бланш, проте тривалість його не безмежна;
- дівчатка краще фіксують події і швидше на них зосереджуються, а тому краще їх і відтворюють, але цей задаток для перетворення у здібність потребує уваги й підтримки з боку дорослих;
- учениці швидше адаптуються до навчального закладу, прилаштовуються до вимог і традицій (за умови моральної підтримки з боку вчителя і батьків);
- не варто порівнювати успіхи дівчаток і хлопчиків тому, що вони діють по-різному і, крім цього, це може бути гальмом для розкриття їхніх задатків.

2. Сугестивність, адаптованість.

Душевний світ дівчаток більш відкритий до життєвих вражень, тому вони більш схильні до сторонніх впливів, переконань. Негативні, часто повторювані батьками оцінки спричиняють виникнення в дівчинки невпевненості в собі, відчуття власної недосконалості та блокують розвиток її творчих здібностей. Позитивні оцінки (але не безпідставне захвалювання!), віра дорослого в неї, її можливості сприяють особистісному самоствердженню дівчинки. Тому сторонній вплив може як допомагати розвитку дитини, так і гальмувати його. Треба бути обережними й уважними, щоб не зашкодити дітям.

Потрібно уникати несподіваних повідомлень, в екстремальних ситуаціях поводитися спокійно, без зайвої експресії. Важливо чітко й зрозуміло пояснити дівчинці, що слід робити. Надмірна ж паніка в голосі дорослих може призвести лише до розгубленості й втрати дитиною контролю над своїми діями, поведінкою. Саме такі дії створюють передумови до виникнення стану «аварійності» в поведінці дівчаток. Тому під час виконання контрольної роботи, завдання (тесту), обмежених певним часом, учителю необхідно чітко поставити завдання, звернувши увагу учениць на термін його виконання. При цьому важливо, щоб дівчатка почули від педагога слова підтримки, заохочення, натхнення на виконання запропонованих завдань. По-

дання завдань у формі наказу (без пояснень і встановлення рівня розуміння) вже заздалегідь закладає в дівчаток стан непевності й програшу, блокує нестандартні підходи.

У дівчаток більш деталізоване сприймання, тому вони чутливіші до зовнішньої упорядкованості. Зважаючи на це, навчальні завдання, запропоновані ученицям мають бути системними, а не випадковими.

Мислення в них конкретніше й прагматичніше, ніж у хлопчиків, що орієнтує не стільки на виявлення закономірностей, скільки на отримання результату. Тому з боку вчителя важливими є моральні заохочення у формі словесної підтримки, тактильного контакту (доторкнутись), жести, міміки (схвального кивка головою, посмішки). Це дуже цінується — не менш ніж бал, яким ви оцінюєте роботу учениці.

Дівчатка швидше шукатимуть відповідь, яка потрібна дорослому, ніж намагатимуться знайти нові шляхи розв'язання, коли їм відомий попередній алгоритм дій. Тому до нового завдання застосовуватимуться старі підходи. Ученицям краще вдаються типові, шаблонні завдання (коли не потрібний пошук). Вони добре справляються з алгеброю, лічбою, маніпуляціями з цифрами та формулами, оскільки краще, ніж хлопчики, запам'ятовують формули, таблиці розрахунку, порядок дій. Вони можуть старанно щось обчислювати, писати, але за браком часу не довести до кінця виконання завдання. Процес дає їм більшу насолоду, ніж результат. Ось чому педагог для підвищення мотивації до результату має похвалити ученицю за гарний результат роботи та акцентувати увагу на його важливості. Слід також аргументувати, чому це так необхідно для її подальшої успішної роботи.

Дівчатка переважають хлопців за вербальними здібностями. Вони швидше опановують мовлення, яке в них правильніше й складніше за синтаксичною будовою, охочіше спілкуються з іншими дітьми. До початку навчання в школі ця відмінність зникає і спостерігається знову лише після 11 років, а відтак стає постійною рисою впродовж усього життя. На цю природну відмінність можна зважати і в більш ранній період (ще з першого класу) за умови системної роботи над розвитком комунікативних здібностей учениць.

Дівчаткам краще вдаються завдання на знаходження словникової аналогії, твори, описи, роздуми, проте помітна тенденція використовувати переважно авторський текст або слова, які вживає педагог. Дівчатка більш схильні до вживання усталених фразеологічних зворотів, їхнє мовлення сприймається краще, ніж мовлення хлоп'ят. Щоб установити контакт з дорослими, дівчатка звертаються до них із запитаннями.

Вони добре виконують мовленнєві завдання (навіть подекуди не мовленнєві завдання розв'язують у мовленнєвий спосіб). Такі природні здібності потребують систематичної уваги та підтримки з боку вчителя. Тільки система в роботі над комунікативними вміннями дівчаток допоможе розкрити їхні природні нахили і задатки.

Еволюція жіночої статі відбувалася шляхом відбору на адаптованість до довкілля. Тому й маленькі її представниці швидше звикають до нових приміщень, колективів, швидше виробляють життєво необхідні стереотипи, що спрощує їхню навчальну діяльність. Стереотипи справді допомагають, але можуть і гальмувати навчальну діяльність на етапі пошуку нестандартних рішень. Саме тому дівчатка потребують підтримки та заохочення з боку вчителя під час пошуку нестандартних рішень у виконанні навчальних завдань.

Наші Катрусі та Оленки здебільшого віддають перевагу іграм у приміщенні – замкнутому просторі. На вулиці вони намагаються обмежити простір гри, будуючи різні будинки, хованки. Вдома їм цікаво споруджувати «халабуду» зі стільців і ковдр, гратися в кутах кімнат, моделюючи реальне житло в мініатюрі. При цьому кожна дрібничка в цьому житлі виконує певну функцію. На погляд дорослого, це просто клаптики паперу, обгортки від цукерок, кришечки від пляшки, а для дівчинки це конкретні важливі «обіграні» речі. Тому не слід поспішати все це викидати, а запитати спочатку в доньки, чи можна це робити. З іграшок дівчатка віддають перевагу ляльковим будиночкам, візкам, коробочкам, сумочкам, у які можна щось скласти. Побачивши в подружки іграшку, яку не наважиться просити батьків купити, дівча довго потім про неї згадує.

Кращу успішність дівчаток у навчанні можна пояснити частково й тим, що їх ще до школи привчають до старанності, ретельності та виконання дрібної роботи: помити посуд, попрасувати хоча б ганчірочки, ляльковий одяг, перебрати крупу, квасоллю, вишити серветку. Ось і виходить, що до малорухливої, копіткої, не завжди цікавої навчальної праці за письмовим столом дівчатка морально й фізично підготовлені значно краще, ніж хлопчики. Готуючи дітей до школи, варто приділяти цьому увагу, оскільки такі, на перший погляд, дрібниці і незначні справи допомагають краще адаптуватися до вимог школи. Проте це не виключає необхідності творчих завдань на розвиток уяви, уміння осмислювати та оцінювати явища, вчинки, дії. Творча складова – важливий компонент у будь-якій роботі. У кожній справі дівчатка мають навчитися знаходити за допомогою та

підтримкою дорослих творчий елемент. Це вміння допоможе їм подолати рутинність навчального процесу.

Поведінка дівчаток у садку, школі відрізняється від поведінки хлопчиків і частіше схвалюється педагогом (зрозуміло, що є і винятки). Під час заняття дівчинка вдивляється в обличчя педагога, шукаючи підтвердження правильності своїх думок, очікує схвалення. Дорослий досить високо оцінює таку «уважність» і часто ставить дівчаток за приклад, хоча це є не завжди коректним стосовно хлопчиків.

Пам'ятаймо!

- душевна відкритість і «теплота» в стосунках з дівчатками сприяє більшому впливу на них;
- такі риси характеру, як упорядкованість, послідовність, притаманні дівчаткам більше, ніж хлопчикам, але потребують моральної підтримки з боку вчителя і батьків;
- мовленнєві здібності є привілеями учениць;
- процес виконання роботи дає дівчаткам більше задоволення, ніж результат.

3. Емоційна вразливість, гострота реакцій, заохочення.

Відомо, що дівчатка швидше, ніж хлопчики, емоційно відгукуються на ті чи інші ситуації. Під дією сильних емоцій у них різко зростає загальна активність, підвищується емоційний тонус кори головного мозку, що може призводити до емоційних зривів, плачу, крику тощо. Дорослим варто запобігати надмірним емоційним навантаженням дівчаток. І перш ніж гнівно дорікати доньці, варто подумати про ймовірну реакцію. Можливо, доцільнішими були б спокійніші, поміркованіші, не менш дійові, але психічно комфортніші способи впливу. *Спокійний тон більше сприяє формуванню в дівчинки позитивних стереотипів дії, допомагає їй почуватися самодостатньою людиною, яку поважають і цінують.*

Слід зважати й на те, що дівчатка дуже чутливі до шумів, тому хворобливо сприймають підвищення голосу дорослих. Крик, адресований їм, може зумовити ступор, блокувати ініціативу, спровокувати виникнення негативних психічних «комплексів», які в майбутньому можуть спричинити соматичні захворювання.

У зв'язку з підвищеною «шкірною чутливістю» дівчаток також дуже дратує тілесний дискомфорт. Тому в цей період (6 – 7 років) потребує особливої уваги одяг дівчаток. Бажано, щоб він був з натуральних матеріалів, з мінімальною кількістю синтетичних домішок.

Мозок жінки підтримує в стані готовності всі свої структури, щоб миттєво відреагувати на неприємність. Можливо, саме це і сприяє кращому

їх «виживанню» у складних життєвих ситуаціях, якщо тільки сторонній вплив не загальмує їхні дії. Усі аналізаторні системи відчуттів дівчаток (смакова, нюхова, зорова, слухова, тактильна) гостріше реагують на небезпеку. Вони швидше, ніж хлопчики, відчують загрозу, оскільки пороги їхньої чутливості іноді спрацьовують на мінімальному рівні, сигналізуючи про необхідність бути обережними. Це підтверджується і життєвими спостереженнями: дівчатка частіше уникають небезпеки: рідше потрапляють під колеса автомобілів, ламають руки і ноги, менше зазнають травм.

Важливо знати, що в дівчаток, на відміну від хлопчиків, оптимальний рівень працездатності спостерігається на початку уроку, тому цю особливість необхідно враховувати при підготовці сценарію уроку. Тим часом педагогу необхідно уважніше ставитись до стимуляторів активності учениць на уроці. Мова в першу чергу йде про фізкультпаузи та ритм роботи на уроці, що має регулюватись учителем і бути в полі його зору.

Перевтома в дівчаток позначається на правокульових процесах (образне мислення, просторові відношення, емоційне самопочуття). Що це означає? Дуже ймовірним є зниження ефективності дії «охоронних систем», про які йшлося вище. У результаті стають неадекватними рухи, що може призводити до травм, яких дівчинка змогла б уникнути, якби не була втомленою. *Треба пам'ятати, що надвечір їй важче, ніж уранці, писати, креслити, малювати або виконувати якесь інше завдання, може також різко, без будь-яких підстав зіпсуватися настрій.*

Отже, щоб працездатність дівчинки була ефективною, вона має висипатися, не перевантажуватись. Найоптимальнішим є чергування напруження з відпочинком. Дівчинці потрібно бувати якомога більше на свіжому повітрі. На першому році навчання в школі, якщо дитина надто втомлюється, треба подбати про її денний відпочинок. Це значно спростить адаптацію до школи й зміцнить позитивну мотивацію до навчання.

Дівчатка часто застосовують одну й ту саму тактику під час вивчення різного матеріалу. Вони більше схильні до механічного заучування. Ось чому важливо педагогу створювати ситуації, коли дівчинка зможе показати своє розуміння того матеріалу, над яким вона працює. Тож традиційна освіта підходить їм більше. Тому й навчаються дівчатка спочатку краще. І це може викликати в батьків певну задоволеність. Але радимо приділяти більше уваги розкриттю творчого потенціалу дитини, пропонуючи їй таке запитання: «Як ти думаєш?», «А чи можна це зробити в інший спосіб?», «Ти впевнена в цьому? Чому?». Це реальні й посилені

запитання для дівчаток, бо здатність центрів правої і лівої півкуль вступати у функціональні міжкульові контакти в них значно вища, ніж у хлопчиків. Це дає дівчинці певні природні переваги в кращому розумінні навколишнього світу.

Пам'ятаймо!

- заохочення для дівчаток – найважливіший елемент у системі стимулів;
- часті покарання як засіб впливу – шлях до неврозів та низької мотивації до навчальних дій;
- важливо шукати сильні сторони дівчинки, підсилювати їх, а не сварити за невдачі або неуспішність у навчанні, бо це шлях до відчуження та нелюбові до навчання.

4. Альтруїзм чи гнучкість? Перші почуття.

Серед дівчаток частіше, ніж серед хлопчиків, трапляється художній тип вищої нервової діяльності. Це природно, закономірно й зумовлено всім жіночим еством. Але природні задатки – це ще не все: важливо підтримувати розвиток творчих здібностей дитини. З цієї метою можна пропонувати спільне розглядання ілюстрацій, картин, прослуховування музичних творів, добір кольорів для розфарбовування, моделювання лялькового одягу, в'язання, залучення до приготування їжі та сервірування столу тощо. Крім того, дуже добре разом спостерігати за природою, рослинами і тваринами («Яке небо, хмаринки?», «Як змінилися дерева?», «Що найбільше вразило під час прогулянки в лісі, парку, сквері?», «Які зміни погоди вплинули на твій настрій?»). Читання, слухання невеличких уривків музичних творів, перегляд дитячих мультфільмів (високохудожніх, з цікавим сюжетом) допоможуть розкрити й розвинути художні здібності дівчинки, а, крім того, сприятимуть закріпленню в неї гуманних почуттів.

До речі, психологічні дослідження показали, що в дівчаток 6 – 8 років показники гуманності нижчі, ніж у хлопців, а це означає, що альтруїстична репутація жіночої статі, що існує в буденній свідомості, перебільшена. Проте це зовсім не означає, що поведінці дівчинки притаманні такі негативні прояви, які не піддаються корекції. Усе залежатиме від середовища, яке оточує дівчинку. Власний приклад дорослих – надійний дороговказ, який покаже, як варто чинити в тих чи інших випадках.

Дівчаткам властивий вищий, ніж у хлопчиків, рівень рефлексії та соціальної відповідальності й більша, «гнучкість» – здатність словесно демонструвати соціально схвалювані форми поведінки. Отже, слід зважати не тільки на словесне демонстрування потрібної поведінки, а й на

конкретні дії, які подекуди можуть бути протилежними тому, що декларується зовнішньою формою. Але ми, дорослі, на жаль, не завжди фіксуємо це. По-перше, треба показувати дитині, що ви помітили обман, нещирість, по-друге, демонструвати на власному прикладі, що ваші слова ніколи не розходяться з вчинками і таким чином добиватися, щоб «гнучкість» виявлялася в дитині не на словах, а й у житті.

Найпоширеніший темперамент дівчаток – сангвінічний. Меланхоліки і холерики – більш складні типи у вихованні й навчанні. Маленькі представниці прекрасної статі у своєму колі обговорюють перших романтичних героїв, моди, ведення господарства, віддають перевагу ліричній літературі, особливо зближуються з матір'ю і за сприятливих з нею стосунків звіряють їй свої таємниці. Вони більше тягнуться до вчительок, можуть колективно закохуватися у вчителя-чоловіка. Ці почуття мають романтичне забарвлення. Для наших Наталочок і Оксанок характерні мрії про героя, свого «принца».

Досить часто виникає і закоханість, частіше в старших за віком хлопчиків або навіть у дорослих чоловіків. Майже завжди «предмет кохання» навіть не здогадується про це. А втім це досить серйозне почуття. Спроби осуду або кепкування з нього можуть призвести до сумних результатів. Взагалі, треба вкрай обережно, тактовно ставитися до перших проявів почуттів дітей, намагатися бути дитині другом, а не «суддею». Душевні травми, пов'язані з почуттями, пережитими в дитинстві, бувають болючішими за тілесні. Дівчатка, до яких не виявляють уваги хлопчики, часто відчувають себе обділеними й нерідко самі провокують хлопців на «увагу».

Пам'ятаймо!

- дівчатка більш романтичні та сентиментальні за хлопців, тому є більш вразливими й незахищеними від грубощів та осудливих реплік;
- зовнішні прояви альтруїзму не завжди підкріплюються в них відповідними діями і вчинками, тому потребують постійної уваги, моральної підтримки та схвалення з боку педагогів і батьків;
- душевні травми, пов'язані з почуттями, дуже болісні для дівчинки, тому можуть залишатися у пам'яті на роки й стати руйнівним чинником нормальних стосунків з дорослими.

5. Слухняність чи покірливість? Вплив темпераменту.

Дівчатка рідше вдаються до бійки. Їм це не личить, і одяг заважає, і волосся, і немає такої вправності, як у хлоп'ят, і прийомів боротьби не знають. Вони щипаються або дряпаються.

Їхня «зброя» – плітки, сварки. Дівчаткам важко утриматися, щоб не розповісти про те, що почули, навіть коли й знають, що розкривають чийсь таємницю. З іронією можуть ставитися до різних вигадок, які вважають далекими від реальності й такими, що суперечать їхньому практицизму в діях та з'ясуванні стосунків. Дівчата діють нишком, стиха, вони більш потайні. Дорослим у відносинах з ними варто бути більш відкритими, намагатися зрозуміти їхній світ, проблеми. Чим раніше ми їх зрозуміємо, тим кращими будуть наші взаємини в майбутньому.

У підлітковому віці добрі стосунки, що встановилися з батьками, дорослими в ранньому періоді (від народження до 10 років), істотно пом'якшують проходження періоду статевого дозрівання в дівчаток, що допоможе уникнути емоційних зривів і непорозумінь з нами.

Дівчатка рано починають розуміти, якими їх хочуть бачити люди, що їх оточують, та чого від них очікують. Часто вони намагаються показати себе кращими, ніж є насправді. Так, дівчатка бувають слухняніші, «правильніші», привітніші та лагідніші з чужими, ніж з близькими. Тому твердження про слухняність і покірливість усіх дівчаток є безпідставним. Для них властивий високий рівень соціальної поведінки. Вони більш егоїстичні в цілому, хоч і це, зрозуміло, не є правилом. Егоїзм дівчаток може виявлятися в намаганні керуватися тільки власною думкою, наполягати на правильності тільки своїх дій. Часто, щоб добитися від дорослих прихильності, вони можуть вдаватися до хитрощів, щось приховувати, прикидатися хворими, вередувати тощо.

Ставитися до цього треба спокійно, зберігати витримку, реагувати на деякі прояви не миттєво, а відстрочено. Це може допомогти дівчинці зрозуміти хибність своєї поведінки, змінити її. Дорослі мають повсякчас демонструвати своєю власною поведінкою повагу до інших, уміння рахуватися з чужими інтересами і, по можливості, уникати такої поширеної думки: «Усе найкраще, найцікавіше – тільки для улюбленої донечки. Їй уся увага, уся любов». Це може призвести до формування негативної моделі поведінки, яку дівчатка досить швидко засвоюють.

«Зосередженість, увага, точність, терпіння, наполегливість, любов до порядку, ніжність, манери, смак і, нарешті, вроджена любов до дітей – усе це якості, що властиві переважно і в більших пропорціях жінкам, ніж чоловікам», – вважав К. Ушинський. Але й тут можуть траплятися протилежні випадки, що насамперед зумовлюється особливостями темпераменту. Дівчатка – холерики і меланхоліки – здебільшого менш зосереджені, уважні й наполегливі, ніж їхні однолітки – сангвініки й флегматики.

Охайність, смак є не стільки вродженими

якостями, скільки такими, що продукуються думкою і формуються під тиском суспільних стереотипів. Тому важливим є формування в дівчаток розуміння індивідуального простору буття.

Цього слід навчати дівчаток у певній системі кожного дня, а не вимагати спонтанно.

Пам'ятаймо!

- дії та вчинки дівчинки великою мірою зумовлюються темпераментом, який не може бути скорегованим як характер;
- зовнішні покірливість і слухняність не завжди об'єктивно передають внутрішній світ дівчинки та є її прагненнями в поведінці;
- слухняність дівчинки не повинна переходити в покірливість, бо це може деформувати дитину як особистість, обмежити розвиток її творчих здібностей;
- дівчатка, на відміну від хлопчиків, більш соціально відповідальні та більш ініціативні щодо організації соціального середовища;
- дівчатка більш потайні та рідше вдаються до бійки, часто «блукають» у коридорах власних мрій та спираються на власні уподобання в ситуації вибору;
- схильність до порядку, гарні манери більш притаманні дівчаткам, але потребують схвальної оцінки, підтримки та закріплення з боку дорослих.

6. Чутливість як потреба в самоповазі.

Дівчатка чутливіші як до заохочень, так і до покарань, гостріше реагують на приниження гідності. Саме ранній розвиток емоційної сфери зумовлює в них підвищену чутливість. Різкі, необдумані, спонтанні, емоційно забарвлені висловлювання негативного характеру на їхню адресу можуть призводити до стресу і навіть шоку. Тому слід утримуватися від незважених висловлювань. Дівчинка може надовго запам'ятати образу й нагадати про неї через роки, коли ви вже давно про це забули. Так між вами може виникнути бар'єр відчуження, що зробить дівчинку більш закритою. У неї зникне бажання ділитися своїми думками.

Відсутність чуйності, постійні моральні покарання (вже не кажучи про фізичні) «штовхають» її на пошук розуміння на стороні (у компанії подруг, представників протилежної статі). У таких випадках авторитет дорослих може зазнати нищівного удару в очах дівчинки.

Вирішуючи родинні справи (купівля речей, ремонт, зміна місця помешкання, вибір подарунків тощо), не треба забувати вислухати думку доньки, що підносить в її очах власний авторитет і значущість. Дівчинці дуже важливо,

щоб її значущість була підтверджена (запитати думку, порадитися, доручити важливу справу).

Дівчатка, що не встигають у навчанні, набагато важче піддаються корекції, ніж їхні одноклассники протилежної статі. Незасвоєння шкільної програми для них – великий нейрогенний чинник. Радимо дорослим бути толерантними до невдач та успіхів дівчаток, які на тлі інших можуть і не бути такими, як хотілося б. Будь-яке просування вперед – потужний чинник для такої дитини. А підтримка з боку батьків може стати тим «рятівним кругом», який не просто допоможе, а й стане підмурівком майбутніх успіхів. Неуспішність у школі приводить батьків дівчинки у розпач. Вони втрачають у неї віру, починають кепкувати, іронізувати, зверхньо ставитися до неї, вважаючи невдахою. *Увага! Такий шлях дуже небезпечний, це може загнати дитину в глухий кут власних проблем.* Наслідок – нервовий зрив, невроз. Тож треба запам'ятати: *дівчатка потребують набагато більше уваги й терпіння.*

Пам'ятаймо!

- дівчатка емоційніші за хлопчиків, тому швидше виснажуються і впадають у крайнощі (зараз тільки сміялась – через хвилину плаче), тому можливі частіше нервові зриви у формі емоційних вибухів;
- достатній відпочинок, нормальний нічний сон, прогулянки на свіжому повітрі підтримують у дівчинки працездатність і додають енергетичної стабільності у її діях;
- втома в дівчаток може призводити до погіршення настрою, зниження уваги, що робить їх менш захищеними від душевних травм;
- успішність у навчанні – не підстава для висновку, що всі творчі здібності дитини вже виявлено. Тому спостережливість учителя за діями дівчинки допоможе побачити потенційні, приховані резерви в її діях;
- початок навчання дівчинки має бути комфортним.

Розуміння світу і природи, в якому живуть учениці початкової школи допоможе педагогам краще враховувати їх особливості у світосприйнятті та діях. Це сприятиме кращій взаємодії, усвідомленню потреб та намірів учениць з боку педагога.

Важливо, щоб гармонійний процес навчальної взаємодії (з однокласниками, класом і вчителем) в учениць початкової школи розпочинався з перших кроків їхнього шкільного життя. Дівчаткам набагато важче з чистого аркуша починати будь-яку справу. У них потужно працюють механізми збереження і закарбування інформації, моделей діяльності, звичок, уподобань і поведінки.